MAKTABGACHA YOSHDAGI BALALARDA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYANING XUSUSIYATLARI VA AHAMIYATI

Nasimova Nasiba Qurbon qizi
Osiyo xalqaro universiteti o‘qituvchisi.

https://doi.org/10.5281/zenodo.24477969

Annotatsiya. *Ushbu maqolada Maktabgacha yoshdagi balalarda Kommunikativ kompetensiyaning xususiyatlari, bola hayotidagi ahamiyati va kommunikativ kompetensiyaning rivojlanish bosqichlari ochib berilgan.*

Аннотация. *В статье рассматриваются особенности коммуникативной компетентности у детей дошкольного возраста, её значимость в жизни ребёнка, а также этапы её развития.*

Abstract. *The article examines the characteristics of communicative competence in preschool-age children, its significance in a child's life, and the stages of its development.*

Kalit so‘zlar: *kommunikativ kompetensiya, rivojlanish bosqichlari, bola, maktabgacha ta’lim.*

Kommunikativ kompetensiya - bu nutqni o‘zlashtirish, fikrlarni aniq ifoda etish, ularni mantiqiy ketma-ketlikda tartibga solish va tinglovchilarning e’tiborini jalb qilish qobiliyatidir.

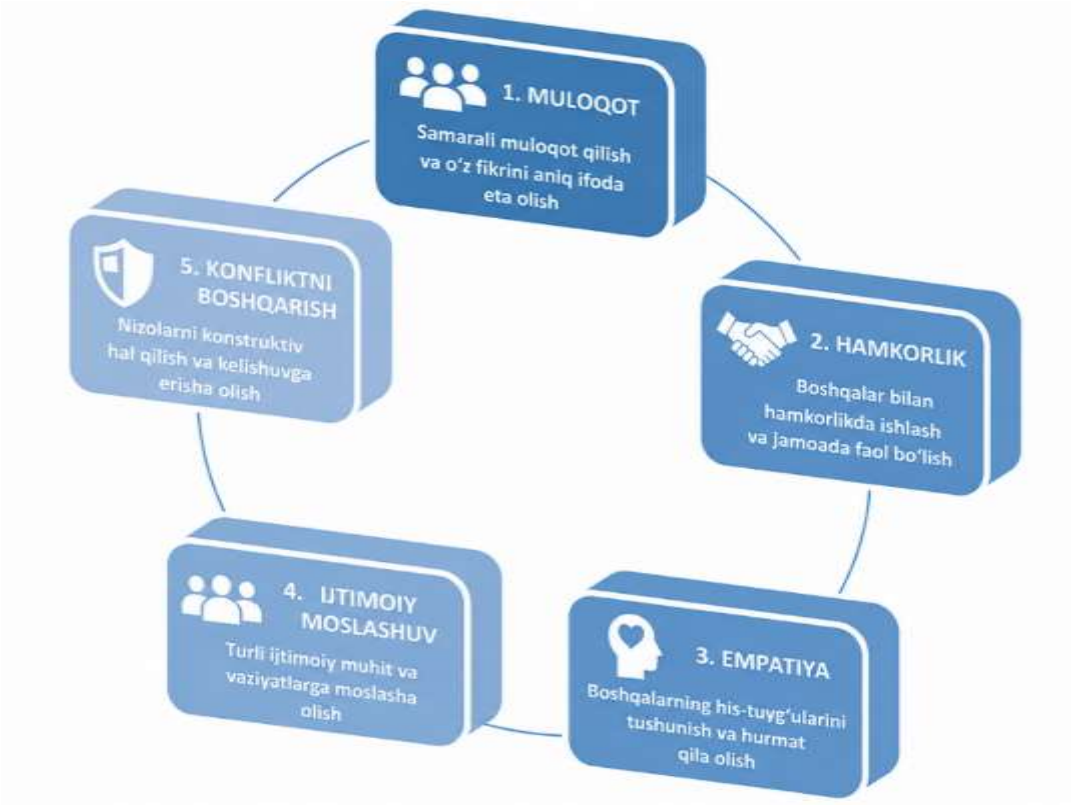
Odamlar o‘rtasidagi muloqot (axborot almashinuvi) ikki darajada sodir bo‘ladi: verbal (so‘zlar orqali axborot almashinuvi) va noverbal (turli noverbal vositalar, masalan, yuz ifodalari va imo-ishoralar orqali axborot almashinuvi).

Maktabgacha yoshning oxirida nutq ikki o‘zaro bog‘liq yo‘nalishda rivojlanadi.

Birinchidan, uning amaliy qo‘llanilishi bola kattalar va tengdoshlari bilan muloqot qilganda takomillashadi. Ikkinchidan, nutq fikrlash jarayonlarini qayta qurish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi va fikrlash vositasiga aylanadi. Bola to‘g‘ri talaffuzni va unga qaratilgan nutqni to‘g‘ri tushunishni o‘rganadi, ularning so‘z boyligi sezilarli darajada oshadi va ular o‘z ona tillaridagi grammatik tuzilmalardan to‘g‘ri foydalanishni o‘zlashtiradilar. Maktabgacha yoshdagi bolalar kattalarning iltimosiga binoan tobora murakkablashib borayotgan harakatlarni bajarishni boshlaydilar va tobora murakkablashib borayotgan ertak va hikoyalarni tushunadilar va qayta hikoya qiladilar.

Kommunikativ kompetensiyadan farqli o‘laroq, ijtimoiy o‘zaro ta’sir kompetensiyasi shaxslarning bir-biriga qaratilgan va sherikdan ma’lum bir javob olishga qaratilgan ijtimoiy harakatlarini o‘z ichiga oladi. Bu javob ta’sir qiluvchidan yangi javobni keltirib chiqaradi (ya’ni, sheriklar o‘rtasida harakatlar tizimi paydo bo‘ladi) va ijtimoiy o‘zaro ta’sir yuzaga keladi. Bizga nafaqat harakatlar, balki boshqalarning niyatlari ham ta’sir qilishi mumkin. Niyatlar va harakatlarni tushunishga sotsializatsiya jarayonida olingan o‘xshash belgilar yordamida erishiladi.

Subyekt ta’sirni qabul qiladi va javob xatti-harakatlarning o‘zgarishi, munosabatning o‘zgarishi, qaror qabul qilish, ijtimoiy tajribani ichkilashtirish va boshqalarni o‘z ichiga olishi mumkin.

Rolli o‘yinlarda bolalar hayotlarida sodir bo‘ladigan voqealar (do‘konga, kafega tashriflar, oilaviy muloqotlar), xayoliy voqealar va tanish adabiy asarlar va animatsion filmlarning mazmuni haqida mulohaza yuritadilar.

Bola faoliyatining motivatsion-qiymat, kognitiv va xulq-atvor jihatlarida namoyon bo‘ladigan kompetensiyalarning aniqlangan va tavsiflangan asosiy elementlari shaxsning integrativ sifatini shakllantirish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi.

“Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi asosida maktabgacha yoshdagi 6 – 7 yoshli bolalarda kommunikativ kompetensiya, ijtimoiy kompetensiya, shaxsiy kompetensiya – “Men” konsepsiyasini qurish hamda bilish kompetensiyasi asosiy tayanch kompetensiyalar sifatida belgilanishi yoritildi. Kommunikativ kompetensiya bolaning fikr bildirish, savol berish, tinglash, dialogga kirishish va nutq madaniyatiga rioya qilish ko‘nikmalarini qamrab oladi. Ijtimoiy kompetensiya hamkorlik qilish, jamoada ishlash, kelishuvga erishish, qoidalarga amal qilish va ijtimoiy moslashuvchanlik bilan tavsiflanadi. Shaxsiy kompetensiya bolaning o‘zini anglash, o‘zini baholash, o‘zini boshqarish, mustaqillik va tashabbuskorlik ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Bilish kompetensiyasi esa kuzatish, taqqoslash, tahlil qilish, sabab-oqibatni aniqlash va muammoli vaziyatlarda yechim izlash qobiliyatlari bilan belgilanadi.

Katta maktabgacha yoshdagi bolalarda tayanch kompetensiyalarning asosiy elementlarini shakllantirishning o‘ziga xos xususiyatlari ham tahlil qilindi. Bu yosh davrida bola nutqiy jihatdan faollashadi, atrof-muhitga qiziqishi ortadi, tengdoshlari bilan munosabatlari murakkablashadi, mustaqil harakat qilish ehtiyoji kuchayadi va o‘zini anglash jarayoni rivojlanadi. Shu sababli tayanch kompetensiyalarni shakllantirishda bolaning yosh imkoniyatlari, individual xususiyatlari, qiziqishlari, emotsional holati va faoliyatga bo‘lgan tabiiy ehtiyoji hisobga olinishi zarur.

Kompetensiyalarni shakllantirish jarayonida bolaga tayyor javob berish emas, balki uni izlanishga, savol berishga, fikr bildirishga, tajriba qilishga, hamkorlikda harakat qilishga va o‘z natijasini ifodalashga yo‘naltirish muhimdir.

Tayanch kompetensiyalarni shakllantirishda rivojlantiruvchi muhit, tarbiyachining pedagogik pozitsiyasi, faoliyatlararo integratsiya, oila va maktabgacha ta’lim tashkiloti hamkorligi hamda diagnostik kuzatuv muhim ahamiyatga ega. Rivojlantiruvchi muhit bolaning erkin tanlov qilishi, muloqotga kirishishi, mustaqil harakatlanishi, kuzatishi, tajriba o‘tkazishi, ijod qilishi va hamkorlikda faoliyat yuritishi uchun sharoit yaratadi. Tarbiyachi esa bilim beruvchi emas, balki bolaning faoliyatini tashkil etuvchi, yo‘naltiruvchi, qo‘llab-quvvatlovchi va kompetensiyaviy rivojlanishini kuzatib boruvchi pedagogik subyekt sifatida namoyon bo‘ladi.

Rolli o‘yinlar bolalarda kommunikativ va ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantirishda muhim usul hisoblanadi. “Do‘kon”, “Shifoxona”, “Oila”, “Kutubxona”, “Aeroport”, “Yo‘l harakati” kabi o‘yinlarda bolalar turli ijtimoiy rollarni bajaradi. Masalan, “Do‘kon” o‘yinida bola xaridor sifatida salomlashadi, mahsulot so‘raydi, narxini biladi, sanaydi va minnatdorchilik bildiradi. Sotuvchi esa muloqotga kirishadi, savollarga javob beradi, mahsulotni tavsiya qiladi. Bu o‘yin orqali bolalarda nutq madaniyati, ijtimoiy muomala, sanash ko‘nikmasi va mustaqil harakat shakllanadi.

Didaktik o‘yinlar bolalarning tafakkuri, xotirasi, diqqati va nutqiy faolligini rivojlantiradi. “Ortiqchasini top”, “Nima o‘zgardi?”, “Rangiga qarab ajrat”, “Shaklini top”, “Kim qayerda yashaydi?”, “Rasmga qarab hikoya tuz” kabi o‘yinlar bolalarda taqqoslash, guruhlash, umumlashtirish va tushuntirish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Masalan, olma, nok, uzum va sabzi rasmlari berilganda bola sabzining ortiqcha ekanini aytadi va sababini tushuntiradi. Bu jarayonda bilish va nutqiy kompetensiyalar birgalikda shakllanadi.

Aqliy hujum usuli bolalarda ijodiy fikrlash va erkin fikr bildirishni rivojlantiradi. Masalan, tarbiyachi “Qushlarga qanday yordam bera olamiz?” degan savolni beradi. Bolalar don berish, uycha yasash, suv qo‘yish, ularni qo‘rqitmaslik kabi fikrlarni bildiradi. Bu usulda bolalarning javoblari darhol baholanmaydi, har bir fikr qadrlanadi. Natijada bolada tashabbuskorlik, erkin fikrlash va o‘z fikrini himoya qilish ko‘nikmasi shakllanadi.

Refleksiv suhbat mashg‘ulot yakunida bolaning o‘z faoliyatini anglashiga xizmat qiladi.

Tarbiyachi “Bugun nimani o‘rganding?”, “Qaysi ish senga yoqdi?”, “Nima qiyin bo‘ldi?”, “Keyingi safar qanday qilasan?” kabi savollar beradi. Bola o‘z tajribasini tahlil qiladi, o‘z kuchini baholaydi, qiyinchilikni anglaydi va keyingi faoliyatini rejalashtirishga o‘rganadi. Bu usul refleksiv-regulyativ rivojlanishni ta’minlaydi.

Tayanch kompetensiyalarni shakllantirishda qo‘llaniladigan vositalarning ham muhim pedagogik imkoniyatlari ochib berildi. Ko‘rgazmali, didaktik, tabiiy, STEAM, axborot-kommunikatsion, art-pedagogik va refleksiv vositalardan maqsadli foydalanish bolalarning bilish faoliyatini faollashtirishi, mavzularni chuqurroq o‘zlashtirishga yordam berishi va amaliy tajribani boyitishi aniqlandi.

Ushbu vositalar multimodal faollashtirish mexanizmini ta’minlab, ko‘rish, eshitish, harakat va amaliy faoliyatning birgalikda rivojlanishiga xizmat qiladi. Natijada ta’lim jarayonining qiziqarli, mazmunli va samarali tashkil etilishi ta’minlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Abdurahimova D.A. Xalq og‘zaki ijodi namunalari vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarni ma’naviy-axloqiy tarbiyalash tizimini takomillashtirish: pedagogika fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi avtoreferati. 13.00.08 – Maktabgacha ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi. – Toshkent, 2020. – 74 b.
2. Shodmonova Sh.S. Maktabgacha ta’lim pedagogikasi. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent.
3. Sodiqova Sh.A. Maktabgacha pedagogika. Darslik. – Toshkent: Tafakkur bo‘stoni.
4. Sodiqova Sh.A., Rasulxo‘jayeva M.A. Bolalarni tabiat bilan tanishtirish metodikasi. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent.
5. Sodiqova,S.A. (2025). Maktabgacha ta’lim muassasalarida tarbiyachining ijtimoiy-pedagogik xizmatni takomillashtirish yullari. Hamkor konferensiyalar, 1(13), 154-157.
6. Spencer L. M., Spencer P. S. M. Competence at Work models for superior performance. – John Wiley & Sons, 2008.